

ANJUMAN | КОНФЕРЕНЦИЯ | CONFERENCES

O'ZBEKISTONDA ILMIY TADQIQOTLAR:

DAVRIY ANJUMANLAR

DAVRIYLIGI: 2018 | 2022

2022
IYUN
№41

CONFERENCES.UZ

Toshkent shahar, Amir
Temur ko'chasi, pr.1, 2-uy.

+998 97 420 88 81

+998 94 404 00 00

www.tadqiqot.uz

www.conferences.uz

**ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ
ТАДҚИҚОТЛАР: ДАВРИЙ
АНЖУМАНЛАР:
7-ҚИСМ**

**НАЦИОНАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
УЗБЕКИСТАНА: СЕРИЯ
КОНФЕРЕНЦИЙ:
ЧАСТЬ-7**

**NATIONAL RESEARCHES OF
UZBEKISTAN: CONFERENCES
SERIES:
PART-7**

ТОШКЕНТ-2022

УУК 001 (062)
КБК 72я43

“Ўзбекистонда илмий тадқиқотлар: Даврий анжуманлар:” [Тошкент; 2022]

“Ўзбекистонда илмий тадқиқотлар: Даврий анжуманлар:” мавзусидаги республика 41-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 июнь 2022 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2022. - 31 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн даврий анжуманлар Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий анжуманлари таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳтил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шоҳида Юсуповна «Тараққиёт стратегияси» маркази муҳаррири

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Ҳамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Рахмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

**ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ
ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР**

1. Gulnoraxon Mo'minova, Nasibullo Qurbonov THE ROLE OF VOCABULARY LEARNING STRATEGIES IN TEACHING AND LEARNING ENGLISH LANGUAGE	7
2. Мажидова Зулайхо Абдумуминовна НУТҚИЙ АКТ ТУРЛАРИ НАЗАРИЯСИ МАСАЛАСИ	9
3. Ортиқова Ҳамида Махмуд қизи АССОЦИАТИВ МАЙДОНИНИНГ ТУЗИЛИШИ ВА ТАРКИБИ	11
4. Davlatova Gulnora Sobirjonovna NUTQ MADANIYATI - MILLAT MA'NAVİY YUKSALISHINING MUHIM BELGISI	14
5. Qoraboyev Tohirjon Sattarovich METHODS OF TEACHING SPEAKING IN ENGLISH	16
6. Toshpo'latova Oydina Olimjon qizi DIFFICULTIES IN LEARNING TO READ IN ENGLISH AND WAYS TO OVERCOME THEM	18
7. Abdukarimova Gulnoza Sheripovna, Davletova Zamira Urolovna TIL MILLATNING RAMZI	20
8. Iskandarova Muqaddas NEMIS TILINI O'QITISHDA INTERFAOL USULLAR VA VOSITALARDAN FOYDALANISH	22
9. Yuldasheva Mukaddas Baxtiyarovna, Karimova Zivarjon Xamidovna ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA MUAMMOLI VAZIYAT METODINI QO'LLASH USULLARI	24
10. Иномова Дилором Абдукодировна ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА.....	26
11. Н.Иброҳимов АРАБ ТИЛИДА СИФАТ СЎЗ ТУРКУМИНИ БЕРИЛИШИ	28

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

THE ROLE OF VOCABULARY LEARNING STRATEGIES IN TEACHING AND LEARNING ENGLISH LANGUAGE

Gulnoraxon Mo'minova

EFL/ESL instructor at Fergana State University

+998882101216

g.muminova@pf.fdu.uz

Nasibullo Qurbonov

EFL/ESL instructor at Fergana State University

+998904063903

nasibulloh_92.x@mail.ru

Abstract

English language has already become the main means of communication in every field of life. And vocabulary is a key aspect of language learning that can be easily mastered through strategies. The present paper emphasized the importance of vocabulary learning strategies in learning and teaching foreign language.

Keywords: *Vocabulary, vocabulary learning strategies, taxonomy, discovery strategies, consolidation strategies, determination, social, memory, cognitive, metacognitive.*

Vocabulary is considered one of the biggest problems in language acquisition. Learners of a second or foreign language encounter difficulties in learning too many new words. Usually, they struggle with memorizing words. It is observed that students spend much time memorizing new words. However, they quickly forget them in a short time. As a result, they cannot communicate well. Weak vocabularies limit students' understanding of what they read and hear. The problem is that language learners are not aware of the vocabulary learning strategies (VLSs) in word memorization.

Knowing VLSs allows them to become more successful learners and enables them to have a higher level of language proficiency by using VLSs items in the learning process. Nation (2001) has emphasized that with the help of VLS, a wide range of vocabulary can be acquired. Schmitt (1997) defined VLS as “knowledge about the mechanisms (processes, strategies) used in order to learn vocabulary as well as steps or actions taken by students as follows:

- to find out the meaning of unknown words;
- to retain them in long-term memory;
- to recall them at will;
- to use them in oral or written mode”.

Types of Vocabulary learning strategies in Schmitt's taxonomy

Schmitt's taxonomy has been found as the most complete and precise one among other taxonomies so far. Schmitt grouped various strategy items into two main categories: *Discovery Strategies* and *Consolidation Strategies*.

Discovery strategies

Discovery strategies comprised two domains: Determination and Social strategies. These strategies are used to find the meaning of unknown words when they are encountered for the first time.

Determination strategies

The aim of the Determination domain is to expose the meaning of a new word by guessing with the help of text, context, analyzing the part of speech (noun, verb, adjective), word stems and suffixes identification, flashcards, and bilingual or monolingual dictionaries. These strategies help learners to uncover a new word without using somebody's knowledge.

Social strategies

Social strategies can happen by interacting and collaborating with other people to find the meaning of a word. Oxford (1992: 8). explained that social strategies enable the learner to increase their interaction with others and their emphatic understanding. To discover the meaning of new words, learners can ask teachers. Moreover, teachers in this position help students to understand by providing a sentence including a new word, giving the L1 translation, giving a synonym, giving a definition by paraphrase. Additionally, classmates can be asked to determine meanings. Also, group work is a helpful and time-saving strategy to explore the meaning of a word.

Consolidation Strategies

Consolidation strategies are used to study and remember the meaning of new words. Consolidation strategies consist of four subcategories: social strategies, memory strategies, cognitive strategies, and metacognitive strategies.

Memory strategies

Memory strategies play an important role in the process of vocabulary learning. In Schmitt's taxonomy, the Memory domain includes strategies such as learning new words when they have a pictorial representation of their meaning, connecting the word with personal experience or its synonym, studying spelling and sound of the word, using a new word in a sentence or saying it aloud and doing physical activity while learning a new word.

Cognitive strategies

The characteristic of cognitive strategies is similar to memory strategies in that both are used to recall words through some form of language manipulation. In Schmitt's vocabulary learning strategy taxonomy, verbal and written repetition is considered as the most used items by language learners. Repetition helps learners save information in their short-term memory. Moreover, there are some other cognitive strategies, such as note-taking, using flashcards, consolidating through listening to a CD of word lists, and putting English labels on physical objects.

Metacognitive strategies

Metacognitive strategies help learners to increase their learning efficacy. Learners can become more aware of their thinking process using metacognitive strategies. In Schmitt's taxonomy, metacognitive strategies enable learners to control and evaluate their own language learning. Metacognitive strategies include using English social media such as song, films, and TV shows, as well as checking one's own vocabulary knowledge using wordlist, passing or skipping a new word, and continuing to learn new words overtime.

Reference

1. Amirian, S. M. R., & Heshmatifar, Z. (2013). A survey on vocabulary learning strategies: A case of Iranian EFL university students. *Journal of Language Teaching and Research*, 4(3), 636-641.
2. Gulnorakhon Muminova. (2022). AN INVESTIGATION INTO VOCABULARY LEARNING STRATEGIES OF KOREAN AND UZBEK LEARNERS OF ENGLISH. *Frontline Social Sciences and History Journal*, 2(02), 39–46
3. Haydarova, U. X. (2021). YAPON MUMTOZ ADABIY MANBALARIDA DINIY-FALSAFIY MA'NO IFODALAGAN METAFORALARNING LISONIY XUSUSIYATLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(8), 535-539.
4. Mo'minova, G. (2022, February). FACTORS AFFECTING VOCABULARY LEARNING STRATEGY USE. In *International journal of conference series on education and social sciences* (Online) (Vol. 2, No. 2).
5. Muhayyo Umarova. (2022). THE IMPORTANCE OF STUDENTS' OPTIONS WHILE LEARNING A FOREIGN LANGUAGE IN THE UZBEK EDUCATION SYSTEM. *Involta Scientific Journal*, 1(4), 239–251. Retrieved from <https://involta.uz/index.php/iv/article/view/65>
6. Shermamatova, S., & Nazirova, Z. (2022, April). SCIENTIFIC ANALYSIS OF LEXICOGRAPHY IN UZBEK LANGUAGE. In *International Virtual Conference on Language and Literature Proceeding* (Vol. 1, No. 2).
7. Qosimov, A. A. (2022, May). INGLIZ TILIDA OBRAZLI TIL VOSITALARI VA ULARNING KLASSIFIKATSIYASI. METAFORLARNING BOSHQA OBRAZLI TIL VOSITALARIDAN FARQI. In *International journal of conference series on education and social sciences* (Online) (Vol. 2, No. 4).

НУТҚИЙ АКТ ТУРЛАРИ НАЗАРИЯСИ МАСАЛАСИ

Мажидова Зулайхо Абдумуминовна
Гуманитар фанлар кафедраси доценти
Шарда Ўзбекистон Университети

Аннотация. Мақолада нутқий акт турлари ва уларнинг муайян нутқий вазиятларда хосланиш хусусиятлари инглиз тили мисолида таҳлилга тортилади. Маълумки, мулоқот муваффақияти адресат ва адресант ўртасидаги коммуникатив интенциянинг рисоладагидай етиб боришига боғлиқ. Қуйида кўриб чиқилган нутқий акт турларига нисбатан масала устида изланиш олиб борган тадқиқотчиларнинг ёндашувлари берилган ҳамда улар адабий асарлар ва турли фактик материалларга оид тегишли мисоллар билан далилланган.

Калит сўзлар: нутқий акт, локуция, директ, индирект, вердиктив нутқ, экспрессив нутқ, фатик.

Тил бу инсонлар ўртасидаги алоқа воситаси. Қадим замонларда тил инсонлар бир бирларини хавфдан огоҳ этишлари учун, табиат ҳодисаларига нисбатан муносабат билдиришлари учун ёки махсулот айрибошлаш учун хизмат қилган бўлса, даврлар ўтиб инсонларнинг хис туйғуларини ифодалаш учун, кимнидир нимадир қилишига ундаш учун ёхуд кимнингдир қилинган меҳнатини баҳолаш учун хизмат қилмоқда. Бунда адресат адресантнинг айнан нима демоқчилигини тўғри англаши муҳим.

Инглиз файласуфи Жон Остиннинг таъкидлашича, “нутқ бирор бир иш-ҳаракат, воқеа ҳодисанинг ёхуд иш-ҳаракатнинг амалга ошишига туртки бўлади. Яъни, биз айтилган нутқнинг рост ёки ёлғон эканлигини эмас, балки улар мақсадга эришишга хизмат қиладими ёки йўқми деган нуқтаи назардан қарашимиз керак”¹. Кўпинча тингловчи сўзловчининг ҳазиломуз ёки киноя билан гапиришига қарамасдан унинг нима демоқчилигини тўғри талқин қилади. Бунга сабаб тингловчининг айтилган нутқ борасидаги тушунчаси билан сўзловчи мақсадининг мос келишидир.

Нутқий акт бу маълум муҳитда маълум тингловчига нисбатан сўзловчининг нутқ фаолияти. 1962 йили Жон Лонгшоу Остин – британиялик тилшунос олим “How to do things with words” асарида нутқий акт назариясига асос солади ҳамда уларни 5 турга бўлади: Вердиктив, Эксерситив, Комиссив, Бихейвитив, Экспозитив. Кейинчалик 1969 йили Жон Рожерс Сёрл, Калифорния университети профессори, Америка файласуфлари жамияти аъзоси ҳам нутқий актларни 5 турга бўлади аммо улар сал бошқачароқ эди: Репрезентатив, Директив, Комиссив, Экспрессив, Декларатив. Бу назария 1998 йилда Жоржтаун университети профессори америкалик файласуф тилшунос олим Чарльз Виллям Крейдлер томонидан кенгайтирилиб “Инглиз тили семантикасига кириш” номли китобида 7 асосий турга бўлинади ҳамда қуйидагича номланади.

1. Ассертив нутқий акт бу маълумот, ахборотларни тақдим этиш учун қўлланиладиган нутқий актдир. У бўлиб ўтган ёки ҳозирда бўлиб ўтаётган воқеа ҳодисани ифодалаш учун, маълум бир ахборотни тақдим этиш учун ишлатилади. Шунинг учун бундай гаплар тингловчи томонидан ёки рост ёки ёлғон деб баҳоланиши мумкин. Ассертив нутқий акт ўз ўрнида директ ва индирект турларга бўлинади. Директ ассертив гаплар одатда: I (1 шахс бирлик) ёки we (1 шахс кўплик) билан бошланади: I say that I voted for Aaronson in the last election². We declare that most plastics are made from soy beans³. Индирект нутқий актларнинг эгаси эса 2 ва 3 шахс бирлик ва кўплик олмошлари ёки уларнинг атокли отлари билан бошланади. Масалан: They reported that they have accomplished their projects. She swore she was telling the truth.

2. Перформатив нутқий акт - ўзи ифодалаётган ижтимоий реалликни амалга ошириш мақсадида қўлланилади. Бунда таклиф, узр сўраш, башорат қилиш, қасам ичиш, илтимос, таъқиқ маънолари кўзда тутилади. Инглиз тилидаги перформатив нутққа мисол бўладиган энг машхур иборалар бу: I now pronounce you husband and wife. (May) God bless you.

3. Вердиктив акт бу тингловчи илгари қилган ҳаракатларни баҳолаш. Бунда тингловчининг аввалроқ қилган ишларига нисбатаан сўзловчи томонидан муносабат

1 Kreidler C. Introducing English semantics. – Routledge, 2002

2 Kreidler C. Introducing English semantics. – Routledge, 2002

3 Kreidler C. Introducing English semantics. – Routledge, 2002

билдирилади. Масалан: I congratulate you for your performing well¹. She accused her neighbor's son of breaking the window. Яъни сўзловчининг ҳаракатлари, қайсидир жиҳатлари мақтаб, танбех бериб шарҳланиши мумкин.

4. Экспрессив нутқий акт эса сўзловчининг бирон бир воқеа ҳодисага яхши ёки ёмон муносабатини акс эттиради. Бундай нутқий актлар кундалик нутқда кўп учрайди. Масалан: ниманидир ёки кимнидир ёқтирганда, ёмон кўрганда, мактаганда, узр сўраганда, ташаккур билдирганда қўлланилади. Масалан: The seafood in this restaurant is very good². Oh, why on earth did you say it all to him?! You look pretty today. I apologize for having disturbed you. I am very grateful for your coming sir.

5. Директив нутқий акт: сўзловчи тингловчини бирор бир иш қилишга ундашидир. “Come to me, my boy³”, “Could you close that window?” Баъзан буйруқ ёки илтимос тўғридан тўғри айтилмаслиги мумкин балки тингловчи уни тўғри перлокуция натижасида тушуниб ҳаракатланиши мумкин. Масалан: Smoking is not allowed here. May I have some water? I need his phone number. Шунга ўхшаш нутқий актлардан сўнг тингловчи ўз-ўзидан бирон бир хатти –ҳаракат қилишга тушади. The room is too hot. Ушбу гапдан сўнг тингловчи дераза ёки эшикни очишга интилиши оддий ҳол. Демак директив нутқ натижасида гарчи тўғридан тўғри буйруқ олмаса ҳам тингловчи ўз хоҳиши билан ҳаракатланади. Албатта бунда тўғри перлокуция бўлиши лозим.

6. Сўзловчини маълум бир ҳаракатни бажаришга ундашини ифодаладиган нутқий акт бу комиссив нутқий актдир. Инглиз тилидаги бундай комиссив феълларга ўзидан сўнг “to” ли инфинитив феълларни талаб қиладиган: agree, ask, offer, refuse, swear, promise кабиларни киргизиш мумкин. Масалан: I promise to be on time. I will be back. I swear not to tell a lie to you any more. Комиссив актлар одатда ваъда, қасам, кафолат, таклиф, рад, таҳдид кабиларни ифода этиши мумкин.

7. Фатик нутқий актлар шундай гапларки, улар одатда одоб ахлоқ қоидаларига кўра ишлатилади. Яъни, кимдандир ҳол аҳвол сўралганда, ҳушмуомалалик юзасидан салом алик қилинганда ёки хайрлашганда ишла+тилади. Масалан: “Thank you”, “excuse me”, you are welcome”, “Good bye” ва ҳоказолар.

Хулоса. Сўз шундай буюк кучки, унинг кучи билан бирга инсонлар ўзлари ҳис қилаётган кечинмаларини ифодалаши, тингловчини бирон бир ҳаракат қилишга ундаши, тингловчининг меҳнатларини эътироф этиши мумкин. Юқорида кўриб чиқилган Чарльз Крейдлер томонидан таснифланган нутқий акт турлари ва уларга берилган мисоллардан шуни хулоса қилиш мумкинки, кундалик ҳаётимиздаги оддий суҳбатларимиз бир қарашда оддий нутққа ўхшагани билан, улар орқали қандайдир ахборот узатилиши (ассертив), узр сўраш ёки башорат қилиш (перформатив), тингловчининг меҳнатларини баҳоланиш (вердиктив), сўзловчининг бирон воқеа ҳодисага муносабатини ифодалаш (экспрессив), буйруқ бериш (директив), сўзловчини бирон бир иш қилишга ундаш (комиссив) ҳамда кундалик одоб ахлоқ нормаларидан келиб чиққан ҳолда қўлланиладиган нутқларни англаб олишимиз мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Charles W. Kreidler Introducing to Semantics. 1998, London
2. John R. Searle. Speech acts. An essay in the philosophy of Language. Cambridge University Press. 2012.
3. John L. Austin “How to do things with words”. Oxford at the Clarendon Press. 1962.
4. NovyWidyowati. “An analysis of the expressive speech acts used by John and Savannah as the main characters in Dear John movie”. University of Sarjanawiyata Tamansiswa, Indonesia. 2019.
5. Hussain Hameed Mayuuf (PhD), Ahmed Ali Mohammed. University of Babylon, College of Education for Human sciences. 2020

1 Kreidler C. Introducing English semantics. – Routledge, 2002

2 Widyowati N. An Analysis of the Expressive speech Acts Used By John and Savannah As the Main Characters in Dear John Movie // JELT (Journal of English Language and Language Teaching). – 2019. – Т. 3. – №. 1. [С. 59-67].

3 Mohammed A.A. A COMPARATIVE STUDY OF DENSITY OF DIRECTIVE AND COMISSIVE SPEECH ACTS IN DEATH OF A SALESMAN // PalArch's Journal of Archeology of Egypt/Egyptology. – 2020. – Т. 17. – №. 7. – [С. 15638-15652].

АССОЦИАТИВ МАЙДОНИНИНГ ТУЗИЛИШИ ВА ТАРКИБИ

Ортиқова Ҳамида Махмуд қизи
Алишер Навоий номидаги ўзбек тили ва
адабиёти университети ўқитувчиси
Tel: +998914470124

Аннотация: Мақолада ассоциатив майдон, унинг тузилиши ва таркибини ажратиш масаласи ёритилган бўлиб, майдон таркибида стимул сўз билан бевосита ва билвосита боғланадиган ассоциатив бирликлар, уларнинг хусусиятлари ҳақида фикр юритилган, Э.Воҳидов ижоди юзасидан таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: ассоциатив тажриба, ассоциатив майдон, стимул сўз, майдон ядроси, майдон чегараси, парадигматик ассоциация, ассоциатив тафаккур.

Шеърый матннинг ассоциатив майдони бошқа турдаги матнлар ассоциатив майдони каби муайян мавзу доирасида ўзаро семантик жиҳатдан боғланган бирликлардан ташкил топади. Поэтик матн, хусусан, шеър бир мавзуга бағишланиб ёзилган кичик ҳажмли асар бўлганлиги учун ҳам унда ассоциатив бирликларнинг миқдори нисбатан чегараланган бўлади. Бундай майдоннинг кўлами шеърый асарнинг ҳажми асосида белгиланар экан, майдонни нафақат сифат жиҳатидан, балки унинг таркибидан ўрин олган бирликлар миқдори асосида ҳам ўрганиш аҳамиятлидир.

Маълумки, стимул сўз билан боғлиқ ҳолда тил эгалари хотирасида тикланган ассоциатив бирликлар миқдори қанчалик кўп бўлса, улар шеърый матннинг ҳажман катта бўлишига олиб келиши билан бирга у билан билвосита боғланган турли ассоциацияларнинг юзага келишига ҳам туртки беради. Масалан, оқ лексемасига нисбатан муайян тил эгаси хотирасида тикланган *пахта* лексемаси ўз навбатида *дала*, *пахтакор*, *терим*, *хашарчи* каби турли ассоциацияларни юзага келтириши мумкин. Ўз навбатида, бу бирликлар нутқ жараёнида яна кўплаб ассоциацияларнинг ҳосил бўлишига туртки беради. Ассоциатив бирликлар миқдорининг кенгайиб бориши матннинг кенгайишига олиб келади.

Демак, ассоциатив бирликлар миқдори майдоннинг ҳажман катта ёки кичиклигини белгилаш билан бирга, у асосида шаклланувчи матнларнинг ҳам олдиндан ҳажмий белгисини тасаввур қилишга ёрдам беради.

Маълумки, барча шеърларнинг ҳам сарлавҳаси бўлавермайди. Бундай шеърларнинг айнан қандай мавзуда эканлигини уни ўқимасдан ёки эшитмасдан ҳам ассоциатив майдон бирликлари орқали англаш мумкин бўлади. Баъзида сарлавҳасиз бундай шеърларнинг ассоциатив майдонидан ўрин олган бирликлар унинг мавзусини аниқ кўрсатмаслиги мумкин. Бундай вазият поэтик матнда мавзудан четлашилган ёки ортиқча тафсилотларга ўрин берилган ҳолатларда кузатилиши мумкин. Ёки шеърда турли воқеа-ҳодисаларнинг баён қилиниши ассоциатив майдон бирликларининг ранг-баранг ва турлича бўлишига олиб келади. Қуйида Э.Воҳидовнинг сарлавҳа қуйилмаган, шоир тавсифига бағишланган шеърини ассоциатив майдон нуқтаи назаридан таҳлил қиламиз:

Шоир бўлмоқ – бу-ку тайин гап –

Ўз жонингни ўртамоқ фақат.

Ханжар уриб нозик танингга,

Ўзгаларга бахш этмоқ лаззат.

Шоир бўлиш – борлиқни куйлаш,

Сенга кўпроқ бўлсин деб ошкор.

Булбул кўнгли бўларми ҳеч гап,

*Қилар экан бир куйни такрор?!
Ўзгаларнинг овози билан*

Тўтиқуш ҳам бийрондир, аммо

Куйла фақат ўз созинг билан

Қурбақадек бўлса ҳам ҳатто.

Қуръонда манъ этмиш Мухаммад

Лаб урма деб ҳатто шаробга.

Шоир ичар шунинг-чун ҳам май,

Ташлар экан ўзни азобга.

Шоир келиб ёри олдига

Ёт қўйнида кўрса уни гар,

Ўт солса-да алам қалбига,

*Қиз кўксига урмайди ханжар, –
Рашида ёниб, кўнглида тугён,
Мунгли куйлаб таилайди қадам:
«Майли, ўлай хору саргардон,
Тақдиримда бор экан бу ҳам».* (Э.Воҳидов. Танланган асарлар)

Ушбу шеърда Э.Воҳидовнинг шоир инсон, унинг қалби, изтироблари ҳақидаги тасаввурлари куйидаги ассоциациялар орқали очиб берилган: *шоир бўлмоқ, ўз жонингни ўртамоқ, ўзгаларга лаззат бахш этмоқ, Шоир бўлиш – борлиқни куйлаш, “Булбул кўнгли бўларми ҳеч гаши, Қилар экан бир куйни такрор?! Ўзгаларнинг овози билан Тўтиқуш ҳам бийрон, Куйла фақат ўз созинг билан Қурбақадек бўлса ҳам ҳатто”, Қуръонда Муҳаммад шаробга лаб урма деб манъ этган, шоир ичар май, ўзни азобга ташиламоқ, Ёт қўйнида кўрса ёрини кўрса, алам қалбига ўт солса-да, қиз кўксига ханжар урмайди, рашида ёнмоқ, кўнглида тугён, мунгли куйламоқ, “Майли, ўлай хору саргардон, Тақдиримда бор экан бу ҳам”.*

Э.Воҳидовнинг ушбу шеърига сарлавҳа қўйилмаганлиги боис унинг ассоциатив майдони ассоциацияларга туртки бўлган стимул сўзни аниқлашга имкон беради. Эътибор берилса, ассоциатив майдон бирликлари шеърнинг лирик қаҳрамони шоир инсон эканлигини кўрсатади. Бу инсон ёрининг бевафолиги туфайли рашид ўтида ёниб, изтироб чекади, аламда, шунга қарамай, ёри кўксига ханжар урмайди. Ўзини “Майли, ўлай хору саргардон, Тақдиримда бор экан бу ҳам” деб тинчлантиради.

Рус олимаси Е.Кочеткованинг қайд этишича, агар шеърга сарлавҳа қўйилмаган бўлса, шеърда акс этган воқелик, ҳодисани англатувчи сўз ёки лирик қаҳрамон ассоциатив майдоннинг ядроси бўла олади. Чунки шеърда қўлланган барча бирликлар айнан шу сўз билан мазмунан ва ассоциатив жиҳатдан боғланади.¹ Таҳлил қилинаётган шеърда ҳам барча бирликлар *шоир* стимул сўзи билан боғланган дейиш мумкин. Бундай бирликларни ҳам *шоир* стимул сўзи билан қай даражада боғлиқ эканлигига кўра икки гуруҳга ажратиш мумкин:

1. Стимул сўз билан бевосита боғланган бирликлар.
2. Стимул сўз билан билвосита боғланган бирликлар.

Шоир стимул сўзи билан бевосита боғланган бирликлар сифатида куйидаги ассоциацияларни кўрсатиш мумкин: *шоир бўлмоқ, ўз жонингни ўртамоқ, ўзгаларга лаззат бахш этмоқ, Шоир бўлиш – борлиқни куйлаш, “Булбул кўнгли бўларми ҳеч гаши, Қилар экан бир куйни такрор?! Ўзгаларнинг овози билан Тўтиқуш ҳам бийрон, Куйла фақат ўз созинг билан Қурбақадек бўлса ҳам ҳатто”, Қуръонда Муҳаммад шаробга лаб урма деб манъ этган, шоир ичар май, ўзни азобга ташиламоқ, Ёт қўйнида кўрса ёрини кўрса, алам қалбига ўт солса-да, қиз кўксига ханжар урмайди, рашида ёнмоқ, кўнглида тугён, мунгли куйламоқ, “Майли, ўлай хору саргардон, Тақдиримда бор экан бу ҳам”.*

Ассоциатив майдондаги *шоир бўлмоқ* ассоциацияси *шоир* стимул сўзи асосида ҳосил қилинган бўлиб, тил эгалари хотирасида тез ва осон тикланади. Умуман, ассоциацияларнинг ҳосил бўлишининг лисоний омилларидан бири лексеманинг стимул сўз билан асосдошлигидир. Бу омил стимул сўз орқали у асосида ясалган ясалмаларнинг хотирада тез тикланишига олиб келади. Д.Лутфуллаева тил эгаларида ўтказилган ассоциатив тажриба натижалари асосида ўзбек тилида лексик ассоциацияларнинг бир неча лингвистик омиллар билан боғлиқ ҳолда ҳосил бўлишини аниқлаган. Шулардан бири лексемаларнинг ясалишидаги умумийлик белгисидир. Олима бу ҳақда куйидагиларни ёзган: “Лексема ва у орқали ҳосил бўлган ясалмалар ўртасидаги муносабат ҳам инсон тафаккурида ассоциатив боғланишларни юзага келтиради. Масалан, *сув* лексемаси асосида ҳосил бўлган *сувчи, сувли, сувсиз, серсув, сувдон* ясалмалари билан; *туз* лексемаси эса *тузли, тузсиз, тузла, туздон* ясалмалари билан ассоциатив боғланади. Лексема ва у асосида ҳосил бўлган ясалмалар муносабати парадигматик ассоциацияларни юзага келтиради”.² Ушбу хулосага асосланган ҳолда *шоир бўлмоқ* ассоциациясини *шоир* стимул сўзи билан бевосита боғланган ассоциация ҳисоблаш мумкин.

Ассоциатив майдондаги *ўз жонингни ўртамоқ, ўзгаларга лаззат бахш этмоқ* ассоциациялари Э.Воҳидов назарда тутган шоир ҳақидаги тавсифлар бўлиб, *шоир* стимул сўзига нисбатан бевосита тиклана олади. Э.Воҳидов ўзи тавсифлаётган шоирнинг характери яхши билганлиги учун унинг хотирасида ўзи билган инсонни тавсифловчи бундай ассоциацияларнинг бевосита тикланиши табиийдир. Гап тузилишидаги “*Шоир бўлиш – борлиқни куйлаш*” ассоциацияси ҳам *шоир* стимул сўзи билан бевосита боғланган.

1 Кочеткова Е. Языковые средства выражения негативной оценки мира и человека в поэзии Игоря Северянина. <http://www.poet-severyanin.ru/library/yazikovie-sredstva-virazheniya27.html>

2 Лутфуллаева Д. Ассоциатив тилшунослик назарияси. – Тошкент, “Merius”, 2018. – Б. 44.

Ҳар қандай инсон каби Э.Воҳидов ҳам шоирнинг қандай касб эканлиги, унинг машғулоти нимадан иборат эканлигини яхши билади. Бу билим унинг хотирасида шоирнинг вазифаси ҳақида маълумот берувчи юқоридаги ассоциацияга йўл очган. Умуман, муайян касб-корни англатувчи лексемалар бевосита бу касб эгасининг қандай машғулоти билан шуғулланишини акс эттирувчи ассоциацияларни ҳосил қилади. Масалан, *врач* стимул сўзи инсон тафаккурида “Касалларни даволайди”, *тикувчи* стимул сўзи “Кийим-кечак тикади”, *ошпаз* стимул сўзи “Овқат пиширади” тарзидаги ассоциацияларни шакллантиради.

Шеърдаги ва ассоциатив майдондан ўрин олган “Булбул кўнгли бўларми ҳеч гаши, Қилар экан бир куйни такрор?! Ўзгаларнинг овози билан Тўтиқуш ҳам бийрон, Куйла фақат ўз созинг билан Қурбақадек бўлса ҳам ҳатто” мисралари муаллифнинг шеър лирик қаҳрамони – шоирнинг шеър ёзиш услуби ҳақидаги қарашлари, унга муносабатининг ифодасидир.

Э.Воҳидов шоирни кўз олдига келтирар экан, унинг хотирасида ассоциатив тарзда ўз услуби, сўзига эга бўлмаган айрим ижодкорлар тикланади. У бундай шоирларни бир хил куйни ҳадеб такрорловчи булбулга қиёслади, бу ҳолатдан булбулнинг кўнгли ғаш бўлмасмикан деган ҳаёлга келади. Тўтиқушнинг бировга таклид қилиб бийрон гапириши тасавурида тикланиб, шоирга хунук бўлса-да, қурбақадек ўз созинг билан куйла деб маслаҳат беради. Англашиладики, бу ўринда шоир хотирасида булбул, тўтиқуш, қурбақанинг сайраши бирма-бир тикланади. Тафаккурида улар “яратган” куйларни бирма-бир таҳлилдан ўтказиб, тасаввурлари ва ассоциатив тафаккури маҳсули бўлган юқоридаги ажойиб мисраларни яратади.

Ассоциатив майдондан ўрин олган *шоир ичар май, ўзни азобга ташламоқ, алам қалбига ўт солса-да, қиз кўксига ханжар урмайди, рашкда ёнмоқ, кўнглида тугён, мунгли куйламоқ, “Майли, ўлай хору саргардон, Тақдиримда бор экан бу ҳам”* ассоциациялари “Ёт кўйнида кўрса ёрини” ҳодисасига нисбатан ҳосил қилинган бўлса-да, тўғридан-тўғри шоирнинг руҳий ҳолати билан алоқадор бўлганлиги боис стимул сўз билан бевосита боғланган ассоциациялар ҳисобланади.

Э.Воҳидов ёрини ёт кўйнида кўрган шоирнинг аҳволини кўз олдига келтирар экан, унинг тасавурида *май ичиб, ўзини азобга ташлаган, қалбида алам ўт ёниб, мунгли куйлаган, кўнглида рашк тугён урса-да, лекин қиз кўксига ханжар урмаган* шоир гавдаланади. Шоирнинг бу ҳолатини тасвирлар экан, шеър муаллифи уни ўз сўзлари (“*Майли, ўлай хору саргардон, Тақдиримда бор экан бу ҳам*”) билан тинчлантиради. Кўринадики, Э.Воҳидов лирик қаҳрамоннинг руҳиятида содир бўлган ўзгаришларни тасаввур қила олган ва уни хотирасида тикланган ассоциациялар ёрдамида гўзал мисраларга тушира олган.

Шеърда *шоир* стимул сўзи билан билвосита боғланган ассоциатив бирликлар санокли. Хусусан, шеърда берилган “*Қуръонда Муҳаммад шаробга лаб урма деб манъ этган*” мисраси муаллифнинг шароб ҳақидаги диний билими асосида шаробга нисбатан шаклланган. Шу сабабли уни билвосита юзага келган ассоциация ҳисоблаш мумкин.

Хуллас, Э.Воҳидовнинг “Шоир” шеъри ассоциатив майдони, асосан, стимул сўз билан бевосита боғланган ассоциатив бирликлардан ташкил топган. Шеърининг матнининг ассоциатив таҳлили шеърдаги ассоциатив бирликлар кетма-кетлиги ва тасвирлар муаллифнинг тасаввурлари ниҳоятда кенглигидан далолат беради. Шеър бошида Э.Воҳидов шоир бўлишлик ҳақида мулоҳаза юритган бўлса, кейинроқ лирик қаҳрамоннинг руҳий ҳолати тасвирига ўтиб кетади. Шеър сўнггида эса лирик қаҳрамон мисолида “Инсон тақдирида ёзилгани бўлади” ҳулосасига ишора қилади.

Адабиётлар

1. Абрамов В.П. Теория ассоциативного поля // Лексикология, фразеология и лексикография русского языка: <http://netref.ru/leksikologiya-frazeologiya-i-leksikografiya-russkogo-yazika-te.html>
2. Довголюк М.Н. Ассоциативно-вербальное поле «армия»: лингвокогнитивный аспект: Дисс. ... канд. филол. наук., – Санкт-Петербург, 2016.
3. Искандарова Ш. Ўзбек тили лексикасини мазмуний майдон сифатида ўрганиш (шахс микромайдони): Филол. фан. докт. ... дисс. автореф.– Тошкент. 1999.
4. Лутфуллаева Д. Ассоциатив тилшунослик назарияси. – Тошкент, “Merius”, 2018. – Б. Нурмонов А., Искандарова Ш. Тилшунослик назарияси. – Тошкент: Фан, 2008.

NUTQ MADANIYATI - MILLAT MA'NAVİY YUKSALISHINING MUHIM BELGISI

Davlatova Gulnora Sobirjonovna

Navoiy viloyati Tomdi tumani

4-umumiy o'rta ta'lim maktabi

O'zbek tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada nutq madaniyati haqida, o'quvchilarning nutq madaniyatini oshirish, nutqni shakllantirishda to'siq bo'layotgan muammolar va ular hal qilish bo'yicha fikrlar bildirilgan.

Kalit so'zlar: nutq madaniyati, millat, til, nutq, sheva, talaffuz, so'z, adabiy til, lug'at, qoida, muloqot, o'qituvchi, savod.

Til insonning yuksak madaniyatini, chuqur bilimini, hissiyotini namoyish qiluvchi vositadir. Shuning uchun til qoidalarini mukammal bilish va amal qilish zarur. Tilning nozik tasviriy vositalarini o'zlashtirish, uning rang-barang uslub jilolaridan foydalana bilish inson uchun muhim ahamiyatga ega. Darhaqiqat, har bir kishining madaniyati, savodxonligi uning so'zi, nutqi bilan ham baholanadi. Nutq orqali kishining ichki dunyosi, qobiliyati, rostgo'ylik, odamgarchilik kabi fazilatlarini ham ochiladi.

O'quvchilar nutqini o'stirish ularga o'z xalqi adabiy tilini o'rgatish demakdir. Ularni adabiy til talaffuz me'yorlarida so'zlashga odatlantira borish nutq o'stirishning asosiy maqsadi sanaladi. O'quvchilarning so'z boyligini oshira borish, adabiy til me'yorlarni egallatish, o'quvchi uchun yangi bo'lgan har bir so'zning talaffuzini o'rgatish, fikni og'zaki va yozma holda tinglovchiga yetkaza olish malakalarini hosil qilish ona tili fanining vazifasi sanaladi. O'quvchilar nutqini o'stirishda o'qituvchi nutqining ta'siri kuchli bo'ladi. Shuning uchun ham o'qituvchi o'z nutqiga katta e'tibor qaratishi zarur.

Nutqning og'zaki va yozma shakllari o'zaro uzviy bog'langan bo'lsada, ularning o'ziga xos tomonlari mavjud. Og'zaki nutqning imkoniyatlari kengroq, chunki inson o'z fikrini bayon etishda so'zlardan tashqari intonatsiya, pauza, qo'l harakatlari, mimika kabi yordamchi vositalardan ham foydalanadi. Yozma nutq esa savodxonlik tufayli hosil bo'ladi. Nutq savodxonligini tarbiyalashda nutqda uchraydigan nuqsonlarni aniqlash zarur. Jumladan, sheva so'zlari, "ko'cha tili" ning ta'siri, adabiy til me'yorlariga amal qilmaydigan o'qituvchining nutqi va maktabda o'quvchilarning nutqiga e'tibor bermaslik. Ana shu nuqsonlarning oldini olish maktab o'qituvchisining vazifasi sanaladi.

Nutq madaniyati sintaksis bilan bevosita aloqador. Chunki gapda so'zlarning joylashish tartibi, gap ohangi, gap umumiy mazmunining yuzaga chiqishiga xizmat qiladi. Bu kabi qonun-qoidalar sintaksis tushunchalar asosida o'quvchilarga singdirib boriladi. Fikrni tinglovchiga yetkazishda uzundan uzun jumlarlar tuzish, takrorlar salbiy ta'sir qiladi. Lug'at bilan ishlash ham o'quvchilarni tilimizning lug'at boyligi bilan tanishtiradi, hamda so'zlardan nutqda to'g'ri foydalanishni o'rgatadi.

Nutq madaniyati ustida izchil va samarali ishlashning muhim shartlaridan biri o'zbek mumtoz adabiyoti durdona asarlarini o'qish, tilini qunt bilan o'rganishdir. Shu bois dars jarayonida izohli lug'at va imlo lug'atlaridan foydalanish zarur. Afsuski o'quvchilar qo'lida lug'atlarning yo'qligi, lug'at daftarlarining yuritilmasligi inkor qilib bo'lmaydigan dalildir. Barcha ona tili ta'limi deganda tilshunoslik qoidalarini yodlash va ularga doir mashq va topshiriqlarni bajarishdan boshqa narsani tasavvur qila olmaydigan bo'lib qolgan. Og'zaki va yozma nutq bo'yicha savodxonlik, nutq va muloqot madaniyati, boy so'z zaxirasi, notiqlik va husnixat masalalari eng oxirgi o'rinlarga tushib ketdi.

«Nutq - bu til deb ataluvchi, o'ta muhim vazifalarni bajaruvchi noyob quroldan foydalanish jarayoni, til birliklari imkoniyatlarining borliq, tafakkur, ong hamda vaziyat kabi hodisalar bilan munosabatda namoyon bo'lishdir. Nutqiy jarayon – tilning o'z vazifasini bajarish jarayoni. Bu jarayon yaxshi yoki yomon kechishi mumkin. Notiq esa ma'lum ma'noda bu jarayonni amalga oshiruvchidir. Ma'lum bo'ladiki, nutq madaniyati, agar masalaga til nuqtai nazardan qaraladigan bo'lsa, bu dastlab nutqning grammatik to'g'riligi demakdir. Ikkinchidan esa, u uslubiy jihatdan ham to'g'ri bo'lishi kerak, ya'ni yaxshi nutqda noaniqlikka, ikki ma'nolilikka, uzundan uzoqlikka yo'l qo'yilmasligi, qisqalik, aniqlik va soddalik uning o'lchovi bo'lishi lozim. Keng ma'noda

esa nutq madaniyati nutqiy ta'sirchanlikni, ijodiy yorqinlikni, o'tkirlik va obrazlilikni ifoda etadi. Tilshunoslikda nutq madaniyati tushunchasini til madaniyati va so'zlash madaniyati tushunchasiga ajratish izchillikka ega emas. Umuman, bu ikki tushuncha, asosan, birga yoki qorishtirilgan holda nutq madaniyati yoki til madaniyati termini bilan yuritilmoqda. Demak, bu holda til madaniyati termini nutq madaniyati terminiga ekvivalent bo'lib kelmoqda. Shu sababli ham, biz nutq madaniyati nomi bilan umumiy tarzda yuritilayotgan tushuncha (hodisa)dagi ikki holatni til madaniyati va nutq, ya'ni so'zlash madaniyatini farqlash tarafdorimiz.

O'zbek adabiy tili qat'iy qonun-qoidalarga, ya'ni adabiy normaga ega. Adabiy til normasiga qat'iy amal qilish ona tiliga, uning sohibi hisoblangan o'zbek xalqiga, Vatanimizga hurmat-e'tibor ko'rsatish bilan barobardir. Ayniqsa, adabiy normaga rioya etish matbuot xodimlari, jurnalistlar va ziyolilarga katta mas'uliyat yuklaydi.

Til va nutq madaniyati jamiyat hayotining ajralmas qismi, chunki ona tili muhim tarbiya vositasi sifatida kishilarni buyuk maqsadlar sari yo'naltiradi, ruhlantiradi, ezgu orzu-umidlar bilan yashashga undaydi. Ona tiliga e'tibor yosh avlod tarbiyasining ajralmas qismidir. Chunki tilimizni boy, sof holda kelgusi avlodlarga yetkazishning vositachiligi ana shu yoshlar, xususan, talabalar va o'quvchilar qo'lida. Demak, ona tilidan foydalanish nihoyatda zukkolikni, bilimdonlikni, mahoratni, hurmat-e'tiborni talab etadi.

Go'zal nutq, nutq odobi, ona tilining qudrati kabi masalalar hamisha allomalarimiz diqqat markazida bo'lib kelgan, tilning sofligi, nutq odobi haqida jiddiy fikrlarini bayon qilganlar. Mirzakalon Ismoilov: "Odamning o'z ona tiliga bo'lgan mehr-u muhabbati va hurmati, o'z tilini qanchalik bilish-bilmasligi undagi madaniylik darajasiga o'lchovdir",-deydi. A.Avloniy esa: "So'z insonning daraja va kamolini, ilm va fazlini o'lchab ko'rsatadurgan tarozusidir" deb ta'kidlaydi. Shunday ekan bugungi kunda o'quvchilarning nutq madaniyati, og'zaki va yozma nutq savodxonligini rivojlantirish ta'limning hozirgi kundagi dolzarb masalasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rasulov R., Husanov N., Mo'yidinov Q. Nutq madaniyati va notiqlik san'ati. – T.: Iqtisodmoliya, 2006,
2. Bekmirzayev N. Nutq madaniyati va notiqlik asoslari. O'quv qo'llanma. – Toshkent: Fan, 2007
3. Tojiyev Yo., Mallaboyev M. O'zbek nutqi madaniyati va uslubiyati asoslari (ommabop qo'llanma). 1-qism. – Toshkent, 2006

METHODS OF TEACHING SPEAKING IN ENGLISH

Qoraboyev Tohirjon Sattarovich,

an English teacher of Namangan regional
in-service and retraining centre of public education staff
Tel: +998 97 370 23 40

Annotation

This article purposes to explore some innovative teaching methods, techniques and activities used for developing speaking fluency and its effects of pupils oral competency.

Keywords: innovative, teaching methods, techniques, activities, speaking, fluency

Learning a foreign language involves mastering four types of speech activity, which include speaking, listening, reading and writing. It should be noted that speaking is the most popular and difficult, because thanks to it, contact is established, information is exchanged and mutual understanding is achieved between the participants of communication. That is why teaching speaking as an independent type of speech activity is one of the main goals of teaching foreign languages. Teaching speaking as a productive process requires the student to construct an utterance conditioned by the communication situation, is a complex methodological task, since mastering it is associated with the greatest difficulties for students and requires a lot of time and effort on the part of both the teacher and students. An important role in teaching a foreign language is played by taking into account not only objective difficulties, but also subjective reasons caused by the peculiarities of age, psychology and personal interests of the student. The difficulties that often arise when teaching a foreign language are highlighted, where the main problem is considered to be the "silent student". Work experience shows that a good help for the development and improvement of speaking skills is provided by working on the basis of a text, which is a) an incentive for communication, b) a base for creating situations, c) a speech sample. When working with the text, we definitely discuss it. The content of texts of various styles serves as an incentive for communication. It is important to teach children to use the text as a model for utterance, applying to themselves what is necessary, transforming the text, according to the thoughts and desires of the student. We begin to work with the text, first of all, with questions to what we have read. Then you can offer to make a plan, shorten the text, imagine yourself in the place of the heroes, come up with another ending. Finally, finding the problem, discussing it, and briefly retelling it. I am constantly looking for reserves to improve the quality and effectiveness of English language teaching. What does learning to speak involve? When learning to speak English, two forms of communication are distinguished: dialogic and monological. Both forms are important, but still special attention is paid to the dialogical form, since it is more communicatively directed. The dialogic form of communication is the most characteristic of the communicative function of language. This is important, but in addition you need to be able to express agreement / disagreement, express regret, apology, delight and joy, displeasure, etc. As for the monological form of communication, the units of teaching monological utterance are sentences, super-phrasal unities and a coherent text. A discussion during training can be organized in many ways, it can be aimed at exchanging opinions about an event, expressing thoughts about the material read and listened to, a joint search for a solution to a particular problem, etc. In role-playing type of activities, participants must present themselves in different social contexts and play different social roles. In such games, the teacher for training must provide participants with certain information: who they are, what they feel and what they think about this or that occasion. Simulation models are essentially the same as role—playing games, only their more complex and thoughtful form. To make a particular situation realistic, various subjects and auxiliary materials are used during training. Information gaps. This type of activity is designed to work in pairs. Students have this or that information that they exchange with each other. In the process of information exchange, any problems should be solved or information should be collected. Each of the participants in the dialogue is equally important, because only two participants will be able to recreate the information provided to them as accurately and fully as possible. Brainstorming. This type of activity involves training in the production of ideas on a given topic in a strictly limited period of time. Brainstorming can be used both for groups of participants and for each individual.

Interview. English language learners conduct interviews on selected topics with various people. They make up a plan and interview questions on their own, the teacher can only indicate the topic.

The end of the story. Quite an interesting and productive activity. The teacher tells the story, but not to the end, stopping before the denouement. Then each of the participants offers his own ending.

Description by pictures. The teacher offers a picture or a series of pictures, and the trainees must describe what is depicted in the picture, or compose a story based on a series of pictures.

Report. Each student should prepare a story on a given topic before the lesson, and then in a concise form, observing the logic of the narrative, present the processed information.

In conclusion, we can say, that speaking is closely related to other types of speech activity: listening, reading and writing. The connection between speaking and listening is due to complex mental activity based on internal speech and the forecasting mechanism.

References:

1. Brown, H. D., & Lee, H. (1994). Teaching by principles: An interactive approach to language pedagogy. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall Regents.
2. Djumanova Barno, D. B. (2021). METHODS FOR TEACHING SPEAKING SKILLS IN MODERN PEDAGOGY.
3. Richard J.C, Rogers T.S. Approaches and Methods in language Teaching/Cambridge university press,- 2010.

DIFFICULTIES IN LEARNING TO READ IN ENGLISH AND WAYS TO OVERCOME THEM

Toshpo'latova Oydina Olimjon qizi,
an English teacher of Namangan city, school
E-mail: toshpolatovaoydinaxon@gmail.com
Tel: # 88+998 94 849 21 26

Annotation

This study investigated the results of reading difficulties of young second language learners and ways to overcome them.

Keywords: Reading difficulties, improve, communicative, teaching, understand

Reading is one of the most important types of communicative and cognitive activity of students. Reading in any language plays an essential role in our educational system and social lives. Reading skill differs from listening and speaking. It is the most essential skill among the four language skills: listening, speaking, writing, and reading as it can improve the overall language proficiency. It is very important to evaluate critically the reading difficulties of a child, i.e. elements behind a child's slow and inaccurate reading and writing skills, possible problems encountered in reading comprehension both in L1 and L2 levels, especially the English language. A learner needs to be given sufficient time to learn English as a second language so that one can realize one's full potential in linguistic and academic development. As you know, reading contributes to the development of other types of communicative activity. It is reading that gives the greatest opportunities for the education and comprehensive development of schoolchildren by means of a foreign language. When teaching reading at the initial stage, it is important to teach the student to read correctly, that is, to teach him to voice graphemes, extract thoughts, that is, to understand, evaluate, use the information of the text. By reading technique we mean not only the fast and accurate correlation of sound and letter, but also the correlation of the sound-letter bundle with the semantic meaning of what the student is reading. When teaching reading, it is also important to instill an interest in reading. Mastering the technique of reading is conducted inextricably with the work of mastering the ability to extract information from what is read. Tasks for reading exercises are also aimed at this. This is very important for students to understand the communicative function of reading. Students have difficulty reading vowels, combinations of vowels and some consonants that are read differently: For example: breakfast – meat; why – who; this-think, her-farmer, corn – doctor; like-live; window-cow. Students should be taught to read words that are spelled differently, but read the same way.: sun-son, two-too, write-right, sea-see and etc. At the same time, many words in the English language are not read according to the rules, which generally condemns students to memorize an excessively large number of reading rules and exceptions to them, as well as to repeat the educational material many times. In addition, the very perception and voicing of graphic signs is the result of choosing and comparing them with those standards that are already available in the student's long-term memory. Some techniques for relieving difficulties when reading texts in junior high school:

- to successfully master the technique of reading, phonetic exercises should be carried out at each lesson (conduct exercises on sound-letter correspondences, learn small rhymes, rhymes for training complex sounds).
- conduct training exercises with new words based on the studied material (read a new word by analogy with an already familiar one, read words with a particular sound, connect rhyming words, connect words with the corresponding sound or completely transcription).
- before reading a particular text, you should first work out the vocabulary presented in it (in the form of training exercises, oral dialogue).
- to teach the skill of reading to oneself, built on the processes of internal speech, proceeding with hidden articulation.
- it is necessary to form forecasting mechanisms, guesses, identification in children, teach them to analyze, find language supports in the text, use a dictionary if necessary.
- it is necessary to teach reading techniques on well-mastered lexical and grammatical material.
- texts should be selected based on the program corresponding to a certain period of study.

- select texts in accordance with the age characteristics, speech and life experience of students, their interests;

- texts should be entertaining and attractive plot, be accessible from the point of view of language difficulties, be relevant from the standpoint of universal values, contain a problem;

The subjects and problems of texts form the necessary language and speech skills and abilities. In the process of forming reading skills, it is necessary to overcome a lot of difficulties, the main of which is teaching reading techniques. By reading technique we mean not only the ability to read quickly and correctly, but also the ability to extract information from the text. Teaching the technique of reading in a foreign language should be carried out on well-known lexical material already learned in oral speech.

Thus, learning to read at the initial stage should become the basis for further study of the subject and support in learning to read at subsequent stages.

References:

1. Mohammad, Q., & Rashid, AR. (2017). Reading comprehension difficulties among EFL learners: the case of first and second-year students at Yarmouk University in Jordan. Arab World English Journal, 8(3) DOI: <https://dx.doi.org/10.24093/awej/vol8no3.27>.

2. Sardor, S., Oyshajon, A., & Rushana, T. (2020). The difficulties of reading among young learners in online education. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, 8(12), 76-79. 10.5281/zenodo.4347316.

TIL MILLATNING RAMZI

Abdukarimova Gulnoza Sheripovna

Bog'ot tumani 13-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (99) 268 22 25

abdukarimova.gulnoza_2225@inbox.uz

Davletova Zamira Urolovna

Gurlan tumani 24-son maktab o'qituvchisi

Telefon: + 998 (99) 143 44 47

davletova.zamira_4447@inbox.uz

Annotatsiya: Ushbu maqola Davlat tilimiz bo'lgan o'zbek tilini rivojlantirish masalalari hamda, O'zbekiston fuqarolari bo'lgan boshqa millat vakillarining o'zbek tilimizga bo'lgan munosabati haqida.

Kalit so'zlar: Til, milat, ramz, iftixor, kitobxon, moziy, mustaqillik, qadriyat.

Ona tilimizning O'zbekiston Respublikasining davlat tili sifatida mamlakatimizda asosiy ijtimoiy-iqtisodiy va rasmiy muloqot tiliga aylanib borayotganligi istiqbol bergan buyuk ne'matlardan biridir. Bugungi kunda respublikamizda fuqarolarning davlat tilidagi savodxonligiga, xususan, Respublikamizda yashovchi boshqa millat vakillarining o'zbek tilida erkin og'zaki va yozma muloqot yurita olishlariga jiddiy e'tibor qaratilmoqda.

Jamiyatda tilning amaliy ahamiyati nihoyatda katta, shu bois har bir mamlakatda tillarni o'qitish, o'rganish masalalariga jiddiy e'tibor qaratiladi. Til ta'limida tilni ona tili sifatida, ikkinchi til yoki xorijiy til sifatida o'qitilishi o'ziga xos xususiyatlari bilan farqlanadi. Bu o'quv fanlarining nomlanishida ham aks etadi. Ma'lumki, har bir tilning davlat miqyosidagi maqomi uning mintaqadagi ijtimoiy-iqtisodiy o'rni, jug'rofiy-siyosiy holati kabi qator omillardan kelib chiqib belgilanadi. omillardan kelib chiqib belgilanadi. Jumladan, O'zbekistonda umumiy o'rta ta'lim 7 tilda olib borilishi, bular orasida qozoq, qirg'iz, turkman, qoraqalpoq tillari bir oilaga mansub qardosh tillar ekanligi e'tiborga olinsa, ularga nisbatan “o'zbek tilini xorijiy til sifatida o'qitish” atamasini qo'llash, albatta, nojoiz bo'ladi. Ayni paytda, ta'lim rus tilida olib boriladigan guruhlarda turli millatlar vakillari, hatto o'zbeklar ham ta'lim olayotgani va eng asosiysi, ushbu turli millat vakillarining O'zbekistonda tug'ilib, respublikamizda muqim yashayotganligi ham nazarda tutilsa, o'zbek tilini ikkinchi til yoki xorijiy til sifatida emas, aynan davlat tili sifatida o'qitish maqsadga muvofiqligi ham yaqqol ko'rinadi. Respublikamizda istiqomat qilayotgan 30 milliondan ortiq aholi orasida 130dan ortiq millat vakillari borligi e'tiborga olinsa, bu davlat ahamiyatiga ega bo'lgan muhim ijtimoiy-siyosiy masala ekanligi yaqqol ko'rinadi.

Ma'lumki, davlat ta'lim standartlari har bir fan bo'yicha o'quvchilar va talabalarning tayyorgarligiga, saviyasiga qo'yiladigan minimal daraja ko'rsatkichlari bo'lib, ta'lim mazmuni, shakllari, usullari, baholash tartibini belgilab beradi va ta'lim mazmunining asosi hisoblanadi. Bunda o'zbek tili ta'limi oldiga qo'yiladigan asosiy talab, avvalo, o'quvchini o'z fikrini og'zaki va yozma shaklda savodli bayon qila olish, o'zgaralar bilan turli nutqiy vaziyatlarda muloqot yurita olishga o'rgatish, ya'ni kommunikativ savodxonlikni shakllantirishdan iborat. Hozirgi kunda standartlashtirishning ana shu umumiy talab va mezonlaridan kelib chiqib, o'zbek tilini o'qitishda kommunikativ modelga asoslangan ta'lim mazmuni ishlab chiqilgan.

O'zbek tilidagi faol nutqiy qurilmalarini o'rgatish, grammatik bilimlar, so'z va so'z birikmalarining bog'lanish qoidalarini esa nutqiy ehtiyoj, fikr ifodalash maqsadidan kelib chiqqan holda o'rgatish talab qilinadi. Ko'rinadiki, tilni ona tili sifatida o'qitish bilan ikkinchi til sifatida o'qitish o'zaro qat'iy farqlanadi va alohida tamoyillarga tayanadi. Til o'rganishda asosan nutq, muloqot yuritish, kommunikatsiya masalalariga yetakchi o'rinda turgani uchun til ta'limi tamoyillarini belgilashda ko'proq shu jihatga ustuvor ahamiyat beriladi.

Demak, Respublikamiz ta'lim bosqichlarida o'zbek tilini o'qitishni takomillashtirish, buning uchun esa, avvalo, o'zbek tili ta'limi mazmunini til ta'limining xalqaro standartlariga muvofiqlashtirish zarur.

Ona tilimizning respublikamiz hududida millatlararo asosiy muloqot vositasiga aylanib borishi ko'p jihatdan umumta'lim maktablari, akademik litseylar, kollejlari hamda oliy ta'lim tizimida o'zga tilli guruhlarda o'zbek tilining o'qitilishi, ularda amal qilinayotgan o'quv dasturlari va

darsliklar mazmuniga bog‘liq.

O‘zbekistonda yashovchi barcha millat vakillarining o‘qish va ishlash jarayonida mahalliy millat vakillari bilan teng munosabatda bo‘lishlari, barcha sohalarda erkin fikr almashishlari uchun o‘zbek tili ta’limi xalqaro standart talablariga javob berishi, o‘zbek tilining kommunikativ-nutqiy va lingvistik kompetensiyasi bo‘yicha bilim, ko‘nikma va malakalarni yetarli darajada egallashlari ko‘zda tutiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. Ikromova R. Grammatika, imlo va nutq o‘stirishdan tarqatma materiallar. T., «O‘qituvchi», 2003.
2. Ishmuhamedov R. va b. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. T.: O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Iste’dod» jamg‘armasi, 2008.
3. Ikromova R. Grammatika, imlo va nutq o‘stirishdan tarqatma materiallar. T., «O‘qituvchi», 2003.

NEMIS TILINI O'QITISHDA INTERFAOL USULLAR VA VOSITALARDAN FOYDALANISH

Iskandarova Muqaddas

Urganch davlat universiteti
Xorijiy filologiya fakulteti
fakultetlararo chet tillar kafedrası
nemis tili o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada chet tillarini o'qitishda asosan nemis tilini o'qitishda zamonaviy usul va vositalardan foydalanishning ahamiyati haqida fikr mulohazalar bildiriladi.

Kalit so'zlar: metodik usullar, didaktik o'yinlar, samarali maqsadlar.

Chet tillarni o'qitish metodikasida o'quvchilarning ta'lim jarayoniga qiziqishi, “ularning turli tadbirlarda real ishtirok etishi” masalasi tobora keskinlashib bormoqda. Buning sababi, chet tilini o'rganishning asosiy vazifasi - ona tilida so'zlashuvchilar bilan muloqot qilish qobiliyati - maktabda ko'pincha erishilmaydi. O'quvchilarning chet tilini o'rganishga yetarlicha ishtiyoqi va qiziqishi yo'qligining bir qancha sabablari borki, har bir o'qituvchining vazifasi “o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini doimo saqlab turish va oshirish”dir. Maktab o'quvchilarining e'tiborini jalb qilish usullaridan biri o'qitishning nostandart shakllari - ular "o'quvchilarning e'tiborini jalb qiladi, fanga qiziqishini oshiradi va materialni yaxshiroq o'zlashtirishga hissa qo'shadi". Darsning nostandart shakllariga ekskursiya darslari, tematik darslar, didaktik o'yinlar va, albatta, guruhlarda ishlash kiradi.

N. M. Kleimenova, S. S. Kuklina va E. L. Berdnikova, E. A. Pavlova, A. Yu. Yusupovalar o'z maqolalarida o'rganishga faoliyatga asoslangan yondashuvning ahamiyatini qayd etadilar va o'qituvchi o'z darsini faol o'qitish usullaridan foydalangan holda qurishi kerak bo'lgan asosiy tamoyillarni ta'kidlaydi. Shu bilan birga, N. M. Kleimenova va E. L. Berdnikovalar faol o'qitish usullarining o'ziga xos tasniflarini beradilar. Ko'pgina o'qituvchilar,,,,, turli mavzularda o'z qo'llari bilan ishlab chiqqan darslarni taqdim etadilar, ko'pchilik ma'lum o'qitish texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha o'zlarining tajribalari haqida yozadilar. Masalan, I.I.Petrichuk o'zining ingliz tili darslari doirasida turli loyihalardan foydalanish bo'yicha ko'p yillik tajribasini va o'z darslarida M.P. texnologiyasini tasvirlaydi. Z.M. Davydova o'yinni chet tillarini o'rgatish usuli, M. A. Ariyan esa chet tilida rolga asoslangan muloqot deb hisoblaydi. Demak, ko'ramizki, loyiha va rolli o'yinlar texnologiyasi atroflicha ko'rib chiqiladi, munozara esa darsda ham ko'p qo'llanilsa-da, har tomonlama tahlil qilinmasdan, faqat asarlarda tilga olinadi. O'yinlarning darsdagi o'rni va o'yinga ajratilgan vaqt bir qator omillarga bog'liq: a) talabalarni tayyorlash; b) o'rganilayotgan material; v) darsning aniq maqsadi va shartlari. Agar o'yin dastlabki mustahkamlash uchun o'quv mashqi sifatida ishlatilsa, unda darsning 20-25 daqiqasini ajratish mumkin. Kelajakda ushbu o'yin 3-5 daqiqa davomida o'tkazilishi mumkin va o'tilgan materialni takrorlash, shuningdek, darsda dam olish vazifasini bajaradi.

Nemis tili darsi shunchaki o'yin emas. O'qituvchi va talabalar o'rtasidagi ishonch va muloqot qulayligi o'yin muhitidan kelib chiqadi. O'yin yordamida o'qituvchi talabalarni jiddiy suhbatlarga chorlaydi, har qanday real vaziyatlarni muhokama qiladi. O'yin nemis tilini o'rganishda talabalarning kognitiv faolligini rivojlantirishga yordam beradi. U axloqiy tamoyilga ega, ishni quvonchli va ijodiy qiladi. “Chet tili darslarida o'yinlardan foydalanish” avvallari mening uslubiy mavzuim bo'lib, u bilan bir necha yillardan buyon shug'ullanaman. Mening ishimning doimiy maqsadi: yordam bilan talabalarning kognitiv, motivatsion faoliyatini faollashtirish didaktik o'yinlar... Albatta, men har kuni o'yinlardan foydalanmayman, Erst die Arbeit, dann das Spiel deydi. Shuning uchun men ularni ko'pincha darsning boshida vestibulyar apparatni isitish uchun yoki dars oxirida ishlataman. Men sizning e'tiboringizga havola etayotgan o'yinlarni men "Maktabda xorijiy tillar" eski jurnallaridan, Internetdan, shuningdek, o'z tajribamdan olingan. Umid qilamanki, hamkasblarim ularni o'z ishlarida foydali deb topishadi.

Masalan: 4,5,21,20,19,3,8,5 19,3,8,21,12,5,14. (Deusche Schulen) Bolalar mavzu bo'yicha jamoaviy hikoya tuzadilar. Har bir ibora ma'lum miqdordagi so'zlardan iborat: birining birinchisi, ikkitasining ikkinchisi va hokazo. Oxirgi iborani tuzgan kishi g'olib hisoblanadi. O'qituvchi barcha gaplarni doskaga yozadi. Masalan:

1. Der qish.
2. Es schneit.
3. Alles oq ...

O'qituvchi ayollarning va erkak ismlari... Talaba bir xil harf uchun so'zni nomlashi kerak, Masalan, "Kasb" mavzusida: Susanna-Sekretarin, Tom-Techniker. Grammatik o'yinlar- o'quvchilar tomonidan ma'lum grammatik qiyinchiliklarni o'z ichiga olgan nutq namunalaridan foydalanishni targ'ib qilish, ushbu nutq namunasidan foydalanish uchun vaziyat yaratish, o'quvchilarning nutq faolligi va mustaqilligini rivojlantirish. O'qituvchi ob'ektni yashiradi. Uning kimligini taxmin qilishga urinib, talabalar savollar berishadi. Masalan, - Ist es klein? O'yinchilar katta doira ichida o'tirishadi. Ularning qo'lida 10 tagacha raqamlar yozilgan kartalar bor. Haydovchi kartada ko'rsatilgan raqamlardan istalgan ikkita raqamga qo'ng'iroq qiladi. Qo'llarida bu raqamlar bilan kartalari bo'lgan ikkita yigit tezda joylarni almashtirishlari kerak, ammo haydovchi ularga qo'li bilan tegmasligi uchun. Tegilgan kishi haydovchi bo'lishi kerak. O'qituvchi hayvonlarning rasmlarini qatorga qo'yadi. Talabalarning vazifasi: hayvonlarni (tartib sonlar yordamida) joylashgan tartibda nomlash. Masalan: Die erste Katze, der zweite Hund, das dritte Pferd ...

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://yuz.uz/news/maktablarda-nemis-tilini-oqitish-sifati-oshiriladi>
2. <http://library.ziyonet.uz/ru/book/download/13388>
3. „“Science and education”“ Scientific Journal

ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA MUAMMOLI VAZIYAT METODINI QO'LLASH USULLARI

Yuldasheva Mukaddas Baxtiyarovna

Gurlan tumani 24-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (99) 525 86 82

mukaddas.baxtiyarovna_24@umail.uz

Karimova Zivarjon Xamidovna

Gurlan tumani 24-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (93) 203 05 02

karimova.zivarjon_0502@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada ona tili va adabiyot darslarida qo'llaniladigan zamonaviy pedagogik texnologiyalardan muammoli vaziyat usulini qo'llanilishi va bosqichlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Muammoli vaziyat, ta'lim beruvchi, ta'lim oluvchi, kichik guruh, taqdimot, muhokama, tahlil.

“Muammoli vaziyat” usuli ta'lim oluvchilarda muammoli vaziyatlarning sabab va oqibatlarini tahlil qilish, hamda ularning yechimini topish bo'yicha ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan usuldir.

“Muammoli vaziyat” usuli uchun tanlangan muammoning murakkabligi ta'lim oluvchilarning bilim darajalariga mos kelishi zarur. Ular qo'yilgan muammoning echimini topishga qodir bo'lishlari kerak, aks holda yechimni topa olmaslik, ta'lim oluvchilarning qiziqishlari so'nishiga, o'zlariga bo'lgan ishonchlarining yo'qolishiga olib keladi. “Muammoli vaziyat” usuli qo'llanilganda ta'lim oluvchilar mustaqil fikr yuritishni, muammoning sabab va oqibatlarini tahlil qilishni, uning yechimini topishni o'rganadilar.

“Muammoli vaziyat” usulining bosqichlari:

1. Ta'lim beruvchi mavzu bo'yicha muammoli vaziyatni tanlaydi, maqsad va vazifalarni aniqlaydi. Ta'lim beruvchi ta'lim oluvchilarga muammoni bayon qiladi.

2. Ta'lim beruvchi ta'lim oluvchilarni topshiriqning maqsad, vazifalari va shartlari bilan tanishtiradi.

3. Ta'lim beruvchi ta'lim oluvchilarni kichik guruhlariga ajratadi.

4. Kichik guruhlar berilgan muammoli vaziyatni o'rganadilar. Muammoning kelib chiqish sabablarini aniqlaydilar va har bir guruh taqdimot qiladi. Barcha taqdimotdan so'ng bir xil fikrlar jamlanadi.

5. Bu bosqichda muammoning oqibatlari to'g'risidagi fikr-mulohazalarni taqdimot qiladilar. Taqdimotdan so'ng bir xil fikrlar jamlanadi.

6. Muammoni yechishning turli imkoniyatlarini muhokama va tahlil qiladilar. Muammoli vaziyatni yechish yo'llarini ishlab chiqadilar.

7. Kichik guruhlar muammoli vaziyatning yechimi bo'yicha taqdimot qiladilar va o'z variantlarini taklif etadilar.

8. Barcha taqdimotdan so'ng bir xil yechimlar jamlanadi. Guruh ta'lim beruvchi bilan birgalikda muammoli vaziyatni yechish yo'llarining eng maqbul variantlarini tanlab oladi.

Namuna: O'qituvchi A.Qahhorning 7-sinfidagi “O'g'ri” hikoyasini o'tishda ekran orqali “Qobil boboga Amin nega yordam bermadi?” - degan muammoli savol asosida muammoli vaziyat vujudga keltiriladi, mavzuning mazmunini to'liqroq o'zlashtirishga erishadi. O'quvchilar asardagi Qobil boboning ishonuvchanligi, ko'ngli bo'shligi, soddaligi, Ellikboshi Pristavga xabar bermaganligi to'g'risidagi javoblarni aytishadi, jadvalni to'ldirishadi.

Topshiriqni guruh a'zolari quyidagicha bajaradilar:

“Oqlovchi”	“Qoralovchi”
Qobil bobo oilasining tirikchiligi shu birgina ho'kiz orqasidan o'tib turardi	Qobil bobo o'ta ishonuvchan, mustaqil fikrga ega emas

1. Muammoli savolga aniq javob topishga undash.

2. Muammoga aloqasi bor, -deb o'ylagan barcha fikrlarga e'tibor qaratish.
 3. Ko'rgan, eshitgan, o'qiganlari asosida mustaqil fikrlarini aytish, o'z bilimlarini baholay olishga sharoit yaratish.
 4. Har bir guruh a'zolarining mustaqil fikrlarini qisqa, lo'nda, tiniq, aniq qilib ifodalashlariga ko'maklashish.
 5. O'rtog'ining o'zidan yaxshi fikrlashini sidqidildan tan olishga, ularga havas qilishga, ularni past darajada fikrlayotganligini tan olishga yo'naltirish.
 6. O'rtog'ining ijobiy javoblarini o'zlashtirishga harakat qilish.
 7. Darslikdan unumli foydalanishni bilish.
- O'qituvchi umumlashtirish jarayonida aniq asosli javob aniqlanadi, yaxshi ishtirok etgan o'quvchilar rag'batlantiriladi, baholanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abduraimova M. Ona tili ta'limida ilg'or pedagogik texnologiya. Toshkent, 2005.
2. Abdullayeva Sh. Ta'limda o'qituvchi shaxsi va o'quvchi faoliyatini uyg'unlashtirish texnologiyalari. Molodoy uchyony, 2016 yil. 9-son.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Иномова Дилором Абдукодировна.

2 профессиональная школа города Наманган.

Тел ++998 93 927 45 72

Аннотация: В данной статье актуализируется необходимость внедрения интерактивного метода обучения в образовательный процесс. Приведены примеры наиболее распространенных приемов, с помощью которых могут достигаться положительные результаты в процессе обучения.

Ключевые слова: интерактивный метод, ролевая игра, обучение

Русский язык – один из самых богатых языков мира. Русский язык как общеобразовательный предмет, изучаемый в школе, является одним из средств общения и приобщения учащихся к культуре других народов; он также является средством патриотического и интернационального воспитания. Для развития и совершенствования познавательных, умственных и творческих способностей детей очень действенным методом является дидактическая игра, которая может выступать как ведущая деятельность до старшей школы. Применение новейших технологий в преподавании русского языка – это необходимость, так как они способствуют совершенствованию практических умений и навыков, повышают интерес к урокам русского языка. Основная задача каждого учителя русского языка — добиться активного мышления, заинтересовать детей к своему предмету. Ведь ученик учится с удовольствием до тех пор, пока ему интересен урок. А мы, учителя, не должны дублировать свои уроки. А для этого нужно, чтобы учитель сам знал и любил свой предмет, вносил в него новые элементы. Как сделать урок русского языка интересным и занимательным, любимым и желанным, чтобы ученики ходили на урок с удовольствием? Игра для ребенка является привычной формой деятельности. А.С. Макаренко придавал большое значение игре детей и сравнивал ее с работой взрослых. «Хороша игра, - говорил он, - похожа на хорошую работу, и плохая игра похожа на плохую работу. В каждой игре есть, прежде всего рабочее усилие мыслей».¹ Использование игр развивает у детей логику, мышление, речь, внимательность, учит их дружбе, воображению, наблюдательности. У каждого учителя свой стиль работы, свой педагогический подход, своя система ведения урока. Поэтому правила к каждому уроку написать нельзя. Главное - урок должен быть живым, интересным, он должен пробудить в учащихся потребность в новых знаниях. Так и я на уроках русского языка использую и применяю дидактические материалы, иллюстрации, картинки, загадки, карточки, ребусы. Задавая тот или иной вопрос, учу детей дать полный и точный ответ, что развивает словарный запас учащихся. Выполнив задание, и получив похвалу учителя, ребёнок становится более активным на уроке, потому что он чувствует себя «героем», повышается его авторитет среди одноклассников, и он старается помочь соседу по парте. Моя работа посвящена исследованию влияния дидактической игры на повышение интереса к такому учебному предмету как русский язык.

Приведу некоторые дидактические игры и игровые приёмы, которые я использую на своих уроках.

Игра «Найди гласную» М Л К; Х Р Ш; Д Р Г; М Л Т К; Б Б Ш К; В Р Н; К П С Т; Л С Ц; Ч Т Л Б

Игра «Кто быстрее?» Ведущий (учитель) предлагает каждому участнику игры написать в столбик все буквы алфавита. Задание: слева и справа от каждой буквы дописать еще по одной букве, чтобы получились слова (желательно имена существительные) – со всеми буквами алфавита в середине. Будет интереснее, если провести эту игру на время и определить победителя (победителей). Зачитать слова. Предпочтение – тем, у кого существительные.

Игра «Любопытный». Класс должен ответить на вопросы, предложенные учителем, но все ответы должны начинаться на определенную, оговоренную заранее букву, например, ц. – Где был? – В чем перевозят бензин? – Что выписал из книги? – Какой струнный инструмент

1 Макаренко А. С. Соч. М., 1957, т. IV

знаете? – Какое блюдо любите?

Игра «Какое слово лишнее и почему?». Обобщение понятия: какое слово лишнее и почему?(*лето, осень, неделя*). Исключение лишнего слова: *гусь, гусенок, гусыня, гусак, гусеница*.

Игра «Найди пару». Цель: развивать умение правильно соотносить название предмета и действия. Оборудование: у каждого ученика на парте карточка, на которой в один столбик записаны слова: метель, гром, солнце, молния, ветер, дождь, снег, облака, туман, мороз, а в другой столбик слова- действия: капает, плывут, падает, стелется, плывет, метет, гремит, печет, сверкает, дует, трещит. Ученики к каждому слову, обозначающему название явления, подбирают слово, обозначающее действие предмета, отмечая стрелкой.

Таким образом, можно сказать, практика работы в школе подсказывает, что существует особая игровая педагогика, которая обеспечивает более непринужденное эмоциональное общение и равноправное творческое взаимодействие ребенка и взрослого. Можно уверенно говорить, что фундамент грамотности закладывается в начальных и пятых, шестых классах. Поэтому с учениками нужно больше заниматься и играть в развивающие игры. Игры способствуют эффективному усвоению лексики, фонетики и грамматики русского языка, а также развитию устной речи. А это вызовет интерес и желание больше узнать, учить думать, логически мыслить, конечно же, общаться друг с другом.

Список литературы:

- 1.Макаренко А. С. Соч. М., 1957, т. IV.
- 2.Акишина, А.А. Игры на уроках русского языка / А.А. Акишина, Т.Л. Жаркова, Т.Е. Акишина. – М., 1990.
- 3.Минский, Е.М. От игры к знаниям. – М., 1987.

АРАБ ТИЛИДА СИФАТ СЎЗ ТУРКУМИНИ БЕРИЛИШИ

Н.Иброҳимов

Тошкент давлат шарқшунослик университети

Аннотация: Ушбу мақолада араб тилида сифатнинг қандай ифодаланиш берлган бўлиб, уларнинг турлари ҳақида гап юритилган.

Калит сўзлар: сифат, сифат турлари, қолип, грамматик кўрсаткич

Предметнинг белгисини билдирувчи сифат сўз туркуми араб тилида асосан уч ундош ўзакли сўзлардан иборатдир. Сифатлар ҳам отлар каби музаккар ва муаннас жинсларга бирлик, иккилик, кўплик сонларига эга. Сифатдаги бирлик иккилик сонларнинг ҳосил бўлиш усули отлардан фарқ қилмайди. Сифатнинг кўплик шакли одатда у одамларнинг белгисини билдириб келганида ишлатилади. Араб тилида сифатларнинг 20 дан ортиқ вазни мавжуд. Шулардан 10 таси энг кўп учрайдиган вазнлардир.

№	М.З	М.Н
1.	حَامِضٌ	حَامِضَةٌ
	بارِدٌ	بارِدَةٌ
2.	كَبِيرٌ	كَبِيرَةٌ
	طَوِيلٌ	طَوِيلَةٌ
3.	صَلْبٌ	صَلْبَةٌ
	مَرٌّ	مَرَّةٌ
4.	تَعَبٌ	تَعَبَةٌ
5.	صَعْبٌ	صَعْبَةٌ
	بَخْسٌ	بَخْسَةٌ
6.	حَسَنٌ	حَسَنَةٌ
7.	جَيِّدٌ	جَيِّدَةٌ
	لَيِّنٌ	لَيِّنَةٌ
8.	جَسُورٌ	جَسُورَةٌ
	رُؤُوفٌ	رُؤُوفَةٌ
9.	أَبْيَضٌ	أَبْيَضَةٌ
	أَعْرَجٌ	أَعْرَجَةٌ
10.	ظَمَانٌ	ظَمَانَةٌ
	عَطْشَانٌ	عَطْشَانَةٌ

Жадвалдан кўриниб турибдики **فَعُول** вазндаги сифат музаккар ва муаннас жинсда ўзгармайди.

Бу вазнлар ичида энг кўп учрайдигани **فَعِيلٌ** ва **فَعْلٌ**

вазнларидир. Қолганлари нисбатан камроқ учрайди.

Буларнинг ичида **أَفْعَلٌ** (мн **فُعْلَاءٌ**) вазни танвин кўшимчасини қабул қилмайди. Бу вазндаги сифатлар асосан рангни ва жисмоний хусусиятни ифодаловчи сифатлардир.

أَخْضَرُ	خَضِرَاءُ	зангори
أَحْمَرُ	حَمْرَاءُ	қизил
أَشْهَلُ	شَهْلَاءُ	қўк қўз
أَهْدَبُ	هَدْبَاءُ	узун киприкли

Бу сифатларнинг кўплиги синиқ кўплик вазнидадир.

Сифатлар аслий сифатлар ва ясама сифатларга бўлинади.

Аслий сифатлар. “**صِفَةٌ**” яъни сифат хусусият ёки тасвир, тавсиф

(**نَعْتٌ**) номлари остида аслий сифатлар турадики араб грамматикасида бу туркумга кирувчи исмлар маълум миқдорда аниқланиб келаётган сўзнинг белги ва хусусиятини аниқлаб келади.

Бизга грамматик қоидалардан шу нарса маълумки , доимо ҳам от билан сифатни аниқ ажратиш олиш мумкин бўлавермайди. Масалан:

Ўқитувчи Зайд

زَيْدُ الْمُعَلِّمِ

иборасида **المعلم** сўзини изоҳловчи деб ҳам қабул қилиш мумкин.

Шунингдек “ўқитувчи” (ўргатувчи) Зайд” деб аниқловчи деб ҳам таржима қилиш мумкин.

Сифат яна феъллардан ҳам ясаиб, куйидаги гуруҳларга бўлинади:

а) **إِسْمُ الْفَاعِلِ** аниқ даража сифатдоши.

б) **إِسْمُ الْمَفْعُولِ** мажхул даража сифатдоши

Сифатдош кўпинча шахс ёки предметнинг вақтинчалик амалга ошираётган ҳаракат ёки ҳолатни ифодалайди.¹ Шунингдек улар доимий белгини ҳам ифодалайди , яъни отлашган ҳолатида масалан;

حَاكِمٌ сўзи “ҳокимлик қилувчи, бошқарувчи ” маъноси “ҳоким”дир. Шунингдек, **كَاتِبٌ** “ёзувчи” сўзи ҳам юқоридаги хусусиятга эга.

Араб тилидаги сифатларнинг ўзига хос хусусияти шуки, улар вақтда фарқланмайди. Улар турли вақтга ҳам бир хил тааллуқли бўла олади. Сифатдошларнинг шу хусусияти уларни сифат билан яқинлаштиради. Уларнинг феълларга хос томони улардаги аниқ ва мажхул даражанинг мавжудлигидир.

Улардаги бошқарувга келсак, сифатдош от каби ўзидан кейинги отни қараткич келишигида келишини ҳам талаб қила олади ёки феъл каби ўзидан кейинги отни тушум келишигида келишини ҳам талаб қилади.

Ҳақиқатан ҳам у инсонларни

ўз атрофида тўплай оладиган

(олувчи) киши

ёки

إِنَّهُ جَامِعُ النَّاسِ

إِنَّهُ جَامِعُ النَّاسِ

Бундай икки хил бошқарув айрим турдаги бошқа сифатлар учун ҳам хосдир. Жумладан, бунга биз ушбу мисолни келтира оламиз.

У ўзидан паноҳ сўровчиларнинг
овозини эшитувчидир.²

ва

أَنَّهُ سَمِيعٌ صَوْتِ الْمُتَجِّئِ إِلَيْهِ

أَنَّهُ سَمِيعٌ صَوْتِ الْمُتَجِّئِ إِلَيْهِ

Юқоридаги икки мисолдан кўриниб турибдики, бу икки гуруҳ феълдан ясалган сифатлар бир бири билан чамбарчас боғлиқдир.

Араб нахвчилари сифатни

“**النعته الصفة**” деб атайдилар .Улар

бу термин ичига бу категориянинг иккала томонини ҳам жамлаганлар яъни:

биринчи сўз унинг шахс ёки предметнинг белги , хусусиятини (**صفة**) ифодалашни берса , иккинчи сўз (**نعت** - *ўхшатиш, қиёслаш* , маъносини ифода этади).

Сифат бир томондан грамматик хусусиятига кўра ўтимли феълдан ясалган ҳаракат номига ўхшайди. Сифатнинг бу формаси қиёсий ва орттирма даражалардан ташқари “яхши, чиройли , аниқ , озгин “ каби предметни ҳақиқий белгиларини ифодалайди ва предмет ишланган материал ифодаланмайди, балки предметнинг таъсир кучи кўрсатилади. Мажхул даража сифатдошларини ўхшатиш ва чеклаш билан тушум

¹ Юшманов Н.В. Грамматика литературного арабского языка Л.1928г. стр.58

² Гранде Б.М Курс арабской грамматики в сравнительно - историческом освещении. Стр - 265.

келишигига қўйилади, иккинчи томондан сифат аниқ ҳолатда бўлиши ва изофа таркибида қаратқич келишигида ҳам туриши мумкин.

Фойдаланган адабиётлар

1. Юшманов Н.В. Грамматика литературного арабского языка Л.1928г. стр.58
2. Гранде Б.М Курс арабской грамматики в сравнительно - историческом освещении. Стр - 265.
3. Иброҳимов Н. , Юсупов М. Араб тили грамматикаси. –Т.: 1997, -Б. 43

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ ТАДКИКОТЛАР: ДАВРИЙ АНЖУМАНЛАР: 7-ҚИСМ

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусахҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.06.2022

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000